

Otázky jako základ filosofie

Autor: Anna Hogenová

Abstract

Questions as the Foundation of Philosophy. – Responsibility of the modern man is asymmetric, simply totally different in comparison with a moral person of the past century society. Kierkegaard's idea about the highest level of humanity in the form of "a Christian" is corresponding with this. It is necessary always and again to conceive, "bear" our responsibility. These are not our elementary beginnings as a repetition of the learned and mechanical. Therefore it is not law and only law that will save us all. We need something more profound than a mere understanding of law that is often unclear and technical.

Keywords: Questions, Responsibility, Truth, Unhiddenness, Law

Klíčová slova: otázky, odpovědnost, pravda, neskrytost, právo

„Nespravedlnost je něco zabíjejícího, jako nemoc.“
(Platón 1939: 348)

Protipojem fenoménu je skrytost, ale ve smyslu překrytosti (Verdecktheit) (Heidegger 1929: 36). Fenomén se ukazuje sám na sobě a sám ze sebe, problém je jen v tom, abychom stáli proti fenoménu tehdy, když se takto ukazuje. Většinou o tomto postoji, o této distanci vůbec neuvažujeme. Prostě si myslíme, že jej vidíme vnitřním zrakem tzv. rozumu a používáme při tom deduktivní (logická – teoretická) či induktivní (empirická) pravidla. Ale fenomén je skryt, ukáže se jen v distanci, kterou sám ze sebe diktuje. Vědecký rozum je zde někdy to, co může fenomén i zakrývat.

Vědecká pokora v těchto souvislostech získává smysl a praktickou hledačskou účinnost, pokud vstoupí do neskrytosti, tj. pokud vědec skutečně stojí před předmětem svého zájmu jako ten, který má hledačství hluboko ve svém bytostném propojení se svým zájmem. Proto mluví Heidegger tak často o tom, že je nutno se naladovat na „předmět“ našeho zájmu. Ale to v první řadě znamená, že proti nám nestojí „před-mět“, protože předmětnost je již karteziánský „vynález“. A tato noze v sobě nese něco jako „předhodnocení, předustanovenost, předemplatnost“, o níž vlastně nevíme, protože zůstává ve skrytosti, což jí ovšem nevádí, aby podstatným způsobem působila a determinovala naše myšlení.

Máme-li tedy před sebou klienta, pamatujme na to, že on není našim předmětem a my nejsme subjektem. Mezi námi je něco jako přístupová cesta, a právě tato přístupová cesta, které Heidegger říká modus potkávání, určuje, co na tom druhém zahlédneme, čeho si tedy všimneme. V této chvíli si musíme vzpomenout na intencionalitu (mentální inexistenci), tj. musíme si uvědomit, že nás dopředu vždy vede intence „do – světa“. A v této intenci je protencionalita z našich minulých výtěžků, tzn. jsme nasměrováni dávno před tím, než

zahlédneme toho druhého. Táhneme si s sebou svou minulost v podobě vědomých i nevědomých intencionalit, o nichž tak dobře ví kognitivní psychologie, která má hlubinný záběr.

Fenomenologie pobytu (Dasein) je hermeneutikou, v níž se pobyt vykládá. Zde hermeneutika již není pochopena jako pouhý výklad textů, ale jde o výklad fenoménů. Dostat Dasein před „oči“ znamená dostat se do správné distance k tomuto zvláštnímu fenoménu, ze všech snad nejzvláštnějších. Nejde zde o žádnou danost a určitost prostoro-časového jsoucná, to činí sociologie, antropologie a jiné vědy. Přesto ovšem Dasein penetruje do platností jsoucná a vykládá je. I Dasein je transcendens. V Dasein jsou obsaženy možnosti skutečného, každodenního žití, ale nikoli tak, jak nacházíme věci v přihrádkách skříně či psacího stolu. Tyto možnosti jsou zde obsaženy intencionálně, což znamená, že jednotlivá intence obsahuje v sobě souvislosti, které jsou v ní skryty, ale působí na konečné tendování ve skutečném životě člověka „z masa a kostí“.

„Jsme“ ve světě jinak než „patník u cesty“, než „káva na stole“. A toto „jinak“ je velmi obtížné, protože trčíme v karteziánském modu potkávání nás samých s věcmi a vztahy tohoto světa. Jsme předstanovenými „prohlížeči“ věcí. Jsme předem založeni a většinou toto „předzaložení“ funguje skrytě, nevíme o tom. Často se bojíme o tom vědět, protože by to rozbilo celou naši dosavadní vědeckou práci, poranilo by to její smysl. A tak se bráníme jinému setkávání s věcmi. Tato obrana je někdy velmi surovým útokem, jenž si nezadá s praxí sektářských obranářů. Život není lehký, naopak je syrový a velmi těžký. Jsme ve světě, tzn. jsme v prázdných časových extenzích, které je třeba naplnit podstatným smyslem, jenž bude jedinou jistotou naší existence. Proto je mezi lidmi neustálý skrytý a někdy i odkrytý boj. Ten politický je jen jedna z jeho forem.

Jde o boj o uznání. Jde o to, který smysl bude uznán a který bude zavržen. Neustále se tento boj vede. Je to boj mezi náboženstvími, je to boj mezi jednotlivými lidmi na stejném pracovišti, je to boj v rodině o zdroj úctyhodnosti a důležitosti. Mnozí tento boj přijali jako zákon, vyhlášují jej jako normalitu číslo jedna, a přitom mluví o lásce k lidem. Hledáme pak bolestně uklidnění tam, kde vše mluví tichem, tj. mezi stromy v samotě. Filosoficky a fenomenologicky je to prosté a jednoduché stejně tak, jako je vše podstatné. Jde o smysl našeho pobytu ve světě, tj. jde o Dasein.

Jde o to, čím naplníme čas, jenž nám byl darován k našemu pobytu. Nejde o to, kdo je vůdcem v tomto kolektivním naplňování průrvy času. O to nejde. Každý z nás je povolán k tomu učinit to, autenticky, tj. tak jak jsme k tomu předurčení naším vlastním pramenem, z něhož neustále znovu a znovu pramení náš život jako celek. O tento pramen je nutno pečovat. Nic nového a přeci, vždy poprvé, se vznáší požadavek nad námi samými. Odhodlat se k tomu, to znamená pečovat nejen o svou vlastní duši, ale znamená to pečovat i o polis a celek světa. Člověk má kosmickou funkci, vyladuje tento svět do větší harmonie logem, tj. tím, že usebírá s celkem světa sebe samého. A to není nic jiného než průval vlastního smyslu do časové extenze, jenž čeká na tento úkon, jenž jest *sui generis*. Tento poukaz známe. Je to myšlenka Lévinasovy asymetrické odpovědnosti, je to myšlenka péče o duši, kterou vymyslel Sókratés, a my všichni to jen znovu a znovu chápeme, tj. po pravdě řečeno, vždy znovu a znovu to „poprvé“ objevujeme.

Prosazování vlastního smyslu do hlav těch ostatních, to je dnes označováno za normální způsob koexistence s ostatními. Dělá se to zvláštním způsobem, technicky. Ale technika je fenoménem, jehož podstatou není vůbec nic technického, to víme od Heideggera i od F. Nietzscheho.

Jak se to dělá? Jednoduše. Určíme pravidla, za nichž se „myslí vědecky“, za nichž se „myslí filosoficky a nábožensky“, za nichž se „opravdu, ale opravdu žije“! V určování těchto pravidel se skrývá ona slovatná vůle k moci, jež je v dnešní době, v západní civilizaci, opravdu akceptovanou podstatou bytí. Každá z těchto osobností, jež se dostane do pozice rozhodování, začne sloužit „orthotes“, tj. správnosti bez opravdového, podstatného, tudíž bytostného myšlení. Asymetrie odpovědnosti tu zásadním způsobem abscentuje!

Ve svém Parmenidovi tvrdí Heidegger, že: „To, co Nietzsche pod významem ‚typus‘ rozumí, je ztvrdlá subjektivita, která se konstituovala z vůle k moci po nepodmíněné vládě. Tato subjektivita je znak síly směřující k pudu, k tomu, co označuje slovem typus.“ (Heidegger 1982: 205) Co to je typus? Je to forma subjektivity, která není totožná se subjektivitou goethovského typu ve smyslu tvrzení, že největší štěstí je osobnost! Typus není individualismus Fausta či revolucionáře-anarchisty z devatenáctého století. Jde o Gestalt (tvar orthotes – správnosti).

Např. k likvidaci nosných přednášek na univerzitě stačí fungující kreditový systém, který k nám přišel jako největší výtěžek Západu, vzdělaného a v demokracii pokročilého Západu. Tím se odstraní mnoho a nesmírně mnoho z toho, co bylo bytostné, podstatné, neopakovatelné a ryzí. Zbude jen to, co se jaksi hodí do systému. Opět jednou systém vyžral nad rozumem, přitom systém sám je signum racionality. Kde se to tedy ocitáme? V krajině iracionalismu? Tolik jsme všichni toužili po tom, aby se na vysoké škole objevil dialog, živý a tvořící. O tom psal celý život Jan Patočka, výsledkem ovšem je, že dialog možný nebude. Student se má především učit bez živého dialogu, **sám doma**. Ale tak na nic nepříjde, protože jeho duchovní zrak, jeho aspektualita, jeho noeze jsou jemu samému důkladně skryty. A jestli je něco důležitého v živém dialogu, pak je to sebepoznávání v tomto smyslu.

Uvědomovat si, že naše vlastní samozřejmosti vůbec nejsou samozřejmé a že právě ony jsou základem pro myšlenkový výboj každého z nás. Poznáním, tj. nahlédnutím těchto noezí, teprve dochází k naplnění „GNOTHI SEAUTON!“; tj. k poznávání sama sebe. Univerzity se proměňují na fabriky, které vyrábějí technickým způsobem diplomy. Nikdo se nad tím nepozastaví, je to hlas doby, je to typus, je to Gestalt (tvar) vládnoucí subjektivity. Jaká bída! Nepoučení mediální „služebníci Gestell“ pak jen podporují souhlas veřejnosti s touto situací.

„Výše než skutečnost stojí možnost. Porozumění fenomenologii leží v pochopení možnosti.“ (Heidegger 1929: 38) Podstatné otázky tedy jsou: Jaké možnosti se před námi otevírají? Které možnosti nás nemohou minout? Čemu se tedy nemůžeme vyhnout? Nemůžeme se vyhnout ničivým účinkům toho, co nazýváme „Gestell“. Struktury a systémy logického charakteru ovládly primární zdroje, z nichž vznikají možnosti naší budoucnosti. Na univerzitách je to kreditní systém. Ale všude se nachází předemplatnost něčeho podobného kreditnímu systému, o kterém se prostě nepochybuje. Proč se o něm nepochybuje? Protože tyto otázky nikoho ani nenapadnou, fenomenologicky řečeno: tyto otázky zůstávají „spát“ ve skrytosti, jež je založena v jejich samozřejmé platnosti. Zde je úplně jedno, jde-li o prostého

člověka či univerzitního profesora, oba přijali povely vycházející z „Gestell“ úplně stejně. Co to je, co vychází z Gestell? To je právě onen typus, onen Gestalt, o němž byla výše řeč. V diskusích o problému se objeví věta: „Vždyť je to jasné, samozřejmé, každý to přece ví!“ A v této chvíli je právě třeba si uvědomit: takto se prosazuje „vůle k moci“!

Ostatní to přijmou jako danost, o níž bylo již dávno rozhodnuto mocí dějinného vývoje, o kterém nepochyboval Marx. Jak mnoho lidí je dotčeno ve svých skrytých předpokladech hodnocení životních situací právě touto marxistickou vírou. Ta neoblomná víra v ekonomické základy fungování společnosti je právě Marxovou tezí a základem celého jeho společenského nazírání. A právě tito lidé se proti Marxovi nejvíce obracejí, ale současně vykonávají to, co on sám předem předpověděl. **Že by do celé hry vstoupila lest G. W. F. Hegela?**

Být pohotoví k tomu, co je implicitně obsaženo v možnostech našeho společného Dasein, našeho pobytu – to je úkol myšlení. Ale zde nepomohou četné ústavy expertů plné mladých absolventů ekonomických a právních institutů. Úkolem filosofie je mluvit o možnostech, otvírat tak cesty k jiným aspektům, než je zvykem, železným zvykem. V tom spočívá smysl filosofie dnes a bylo tomu tak vždy. Proto vznikly vědecké metodologie, byla to filosofie, co jim umožnilo inaugurovat se jako **klíč** k poznávání světa. Bohužel ten svět byl pojat jako soubor jsoucen, předmětů – byl pojat jako „Vorhandenheit a Zuhandenheit“ (jako to, co se nachází „před rukama a to, co je zde k užívání rukama“). Tohoto drobného rozdílu si nevšimne ten, kdo je poctivým vykonavatelem metodologické sukcese v empirickém popisu jsoucen kolem nás, a je úplně jedno, o jaká jsoucná jde!

Potkávací mody jsou tím, co je v každé metodologii klíčem a nejvyšší podstatou. Jak potkáváme svět, jak potkáváme problémy, jak tedy vznikají vědecké otázky. To je základ pro poznávání onticity, ale tato onticita je založena v ontologii, i když si to neuvědomujeme. Heidegger by řekl: „Podstata jsoucen leží v onom ‚k-jejich‘ bytí.“ (Heidegger 1929: 42)

Filosofie nestárne tak, jako je tomu u speciálních věd. Její otázky se vracejí s naléhavostí vždy originální a, můžeme říci, vždy ještě originálnější. Platón není překonán, to je velká mýlka. Vždy bude dráždit! Proč? Protože jeho otázky se vynoří vždy znovu a pravdivěji, naléhavěji, hlouběji. O co zde jde? Jde o počátky, které se vždy znovu a znovu narodí, jsou vždy počátečnější a počátečnější. Vlastně každý boj proti Platónovi je jen jeho potvrzením, a proto jen houšť a častěji! Nelze vystačit s funkcionalitou jsoucen, protože chybí to nejzákladnější. K čemu vystačí tato funkcionalita? Vždyť nestačí žít jen a jen pro to, abychom neměli hlad, abychom nebyli cloumáni pudy. Toto vystačí jen zvířátkům, ale nám lidem to nestačí. My potřebujeme jinou kotvu, aby bylo proč žít. Ano, potřebujeme bytostně věřit, ale nikoli jen proto, že je tu autorita, kterou máme moc rádi, to nestačí. To stačí našim zvířecím miláčkům.

My potřebujeme dojít k apodiktické jistotě v nás samých. A to je celý problém! Někomu stačí bůh, dokonalá subjektivita, jejíž existence je založena v pojmu dokonalosti. Vždyť nemůže být myšlena taková „dokonalost“, která by postrádala predikát tak nevalné hodnoty, jako je existence. Anselm však byl vyvrácen nejen mnichem Gaunilem, žijícím v jeho době, tj. v době anselmovského akmé, ale především Kantem. Bytí není implicitně obsaženo v predikátu, jenž přisuzujeme subjektu. Nestačí nám kauzalita, která s ohledem na nutnost první příčiny, z níž vše ostatní vzniklo, by musela mít dokonalost absolutní, tj. musela

by být bohem. Cartesiovu cestu k dokonalosti první příčiny nemůžeme přijmout, protože je založena na kauzalitě, a ta je sama o sobě založena jen ve zvyku, opomeneme-li kantovskou aprioritu. V každém případě se ukazuje, že skutečné zázraky, odporující kauzalitě, se čas od času nejen ukazují, ale dají se i osobně prožít.

Víra v Boha se zpěčuje možnosti apodiktické jistoty, proto je to víra. Vždyť může být PARADOXA, tak jak víru pochopil a osobně prožíval Kierkegaard. Křesťan je ten, kdo o ni bojuje se světem i se sebou každý den znovu a znovu. Co je tedy ta filosofická apodiktická jistota? Je to setkání s věcí samou v její „samosti“, v její „takovosti“ tak, jak o tom nesčíslněkrát mluvil Husserl, tak jak to dokázal v mnohých ohledech Heidegger a Jan Patočka. A není pravda, že tito jsou poslední, přijdou další se stejným závěrem.

Tím, že strukturujeme lidem čas v jejich konkrétním životě, si je ujařmujeme. Čas je podstatou bytí, proto Heidegger napsal *Sein und Zeit*. Proč? Protože věci se ukazují, „vyčuhují“ do existence jen v určitém čase, pokud určitý čas chybí, věci propadají nicotě, skryjí se a skryjí se tak, že ani o jejich skrytosti nevíme. Nejde zde o pouhou překrytost, zacloněnost. Proč? Protože překrytost a zacloněnost jsou mody neskrytosti, tj. pravdy. Víme-li o překrytosti a zaclonění, vím již, že v tomto daném případě jde o lež, o snahu něco zakrýt. Pokud víme o snaze zakrývat, pak již o pravdě víme mnohé. Proto je úsměvná hypertrofovaná snaha něco zakrývat, jak to dělají velmi špatné ideologie. Právě zakrývání s puncem úsilí je nejnanechávájší cesta k pravdě. Je znakem pravdy, tj. neskrytosti. Úporné lpění na nějaké tezi, na nějakém předpokladu, bez možnosti problematizace, je vždy znakem úpadku a duchovní křeče.

Jinak řečeno, nevíme, o co jde, nenahlédneme podstatu, ale již tušíme, a to velmi oprávněně, že právě zde se něco překrývá. Je zde vůle, abychom si všimli jen něčeho, což překryje to, o čem vědět nemáme!

„Subjekt a objekt se ale nekryjí s pobytem (Dasein) a světem,“ říká v této souvislosti Heidegger (1929: 60). Subjekt-objektová figura myšlení je jedním z mnoha konkrétních prostředků, které nám zakrývají neskrytost, tj. pravdu. Jde o prostředek zvláště účinný a velmi silný. Většina jej přijímá jako samozřejmou platnost. Právě tato samozřejmost je nejlepší forma skrytosti, nejlepší forma zakrývání, velmi účinného zakrývání. Ne nadarmo tak často slyšíme v médiích větu: „Vždyť to každý ví!“ apod. Naše poznávání okolního světa, ale i nás samých, není proces, který by počínal z nás, z našeho vnitřku, a směřoval k vnějšku. Poznávání je modus našeho Dasein, našeho pobytu v čase. A základem tohoto modu je ono: „Jak se nám svět otvírá!“ Tomu říká Heidegger fenomén „in-der-Welt-sein“ (Heidegger 1929: 63).

To znamená, že vše ve světě se nám ukazuje jen na pozadí něčeho, co zůstává ve skrytosti, a proto je nedotázáno. Ve hře je pozadí, z něhož jako z filmového plátna se ukazují věci a vztahy mezi nimi. O tomto pozadí kartezián nemá ani tušení. Proč? Protože toto pozadí funguje skrytě. A právě toto pozadí objevil Husserl a po něm jej rozpracoval Heidegger. Tohoto pozadí si všiml Patočka. Vědět o tomto pozadí znamená pochopit problematiku Dasein, a tím i založit možnost daseinsanalýzy. Důležité je to, jak se nám otvírá svět. Tentýž svět se otvírá jinak Evropanovi a jinak Asiatovi. Oběma se ukazují jakožto nejvyšší samozřejmosti úplně jiné možnosti (DYNAMIS), které pak zakládají existenci daného jedince, dané komunity, dané společnosti či čehokoliv jiného. To znamená, žije-li někdo jen

v horizontu ekonomickém, pak se mu všechny problémy budou jevit jako důsledky konkrétních ekonomických procesů, jak se to zdálo naprosto přirozené i Karlu Marxovi. I když je nutno přiznat, že Marx o tomto zjednodušení věděl a snažil se je eliminovat.

Uskutečňování vybraných možností je předurčeno způsobem, jak potkáváme svět. Jde o tento potkávací modus. Pokud někdo vidí ve světě jen objekty, pak chce jediné a to nejjednodušší: totiž popsat tyto objekty a učinit je užitečnými pro člověka a to, že se v tomto postoji skrývá „vůle k moci“, ani neví, to ani netuší. A kdybychom mu toto připomněli, jistě by se takový člověk zlobil a horečně by hledal argumenty, *jak* toto podezření vyvrátit. K tomu je třeba dodat, že by určitě našel více přívrženců než protivníků. Proč? Protože pozadí, z něhož se ukazuje svět, je skryto, nevíme o něm. Vždyť není vidět očima, nenahmatáme je.

Neuvědomujeme si, že nemáme oči, abychom viděli, ale máme oči jen a jen proto, že je zde něco, co je předem dáno k vidění. Protože je mimo nás něco k uvidění, proto máme oči. Protože kolem nás existují předem zvuky, máme uši, protože kolem nás jsou věci, máme taktilitu, apod. Jinak řečeno, protože žijeme v možnostech, máme přístupové cesty ke světu. Svět je pole možností a ty si vynucují, abychom je zahlédli, uslyšeli, ohmatali a opracovávali. Člověk je bytostí předem napojenou na něco, čemu všichni bez váhání říkáme svět. Ale tento svět je otevřeností, jež nám byla darována, vždyť tu také nemuselo být vůbec nic. Původní otevřenost je zdrojem nekončícího údivu, protože pravda (neskrytost) je jen tím, co je umožněno předem existující otevřeností. A tato otevřenost je obdarováním, jehož charakter nejsme schopni vyjádřit, ani pochopit. To je ten oceán nekonečné lásky, která nás zavaluje, a my zůstáváme bez dechu! To je to místo, kde zůstává rozum stát, nevíme...

Touto původní otevřeností umožňující naši propojenost se světem jako celkem může být jak světlo, tak tma. V temnotě se ukazují hvězdy, ve světle se ukazují jednotlivé věci. Tma i světlo jsou dva způsoby otevřenosti, původní otevřenosti. Antigone se na pozadí podzemních božstev ukázala nevyhnutelnost věrnosti vlastní krvi a pohřbila svého bratra, i když byl zrádcem Théb. Jsou různá pozadí, z nichž vyvstávají nutnosti a nevyhnutelnosti, a proto je vzdělanost jen vstupem do těchto horizontů. Tyto horizonty se mají posouvat k celku, tj. k bytí, jako tomu, co je nejvyšší, co je nejobecnější. Bytí zahrnuje vše.

Bytí je vším, ale v negativitě. Tato negativita ale není logická, je jiná. Myslitel zde nevystačí se znalostí fungování logických zákonů. Zde je zapotřebí původního skoku, vhledu. Jen člověk toto umí, proto je „pastýřem bytí“. Proto je člověk mocen slova. Zvíře „nemá slovo“, nemůže do původní otevřenosti vstoupit, nemá pro to prostředky. Zlehčovat slovo tím, že jej učiníme jen „verkcajkem“ pro komunikaci, je vlastně největší chybou. Takový počin je o to horší, že si to vlastně člověk neuvědomuje a připadá si jako vládce nad světem. Bohužel, žádným vládcem není, je jen součástí světa. Oproti zvířatům člověk o bytí může vědět, protože má slovo.

Ale slovo je současně i možností skrývání, protože jen to může být skryto, co je původně otevřeno. Tedy, pokud je slovo otevírající, může být následně i zavírající. Ten dnešní člověk, nabytý sebejistotou nad světem jako celkem, používá slova jako to, co uzavírá. Protože si to však neuvědomuje, jeho sebejistota jen vzrůstá a lidská „chudoba“ také. Dokladem této skutečnosti je obrovská snaha ujařmit komunikaci mezi lidmi do několika zákonů a pravidel. Spousta věd se soustřeďuje k problematice komunikativnosti mezi lidmi. Ale to základní zůstává skryto. Amplifikace popisných řešení je nekonečná a zbytečná.

Amplifikace je dnes nejrozšířenější forma skrytosti. Filosofie se proměňuje na antropologii, sociologii, politologii, různé formy logiky atd. Není třeba se uspokojovat tím, že nic jiného dál nevznikne. Vznikne! Každá z těchto četných a četných odnoží si bude připadat jako střed veškerého poznávání a nároků na jediné poznání. Filosofie jako matka všech těchto „svých dětí“ bude ale na okraji, bude označena za redundanci v oblasti vědy. To se konečně už stalo, každý si myslí, že filosofii rozumí. To ostatně popisuje již Hegel. Ale to je normální, thrácké služby se vždy budou vysmívat filosofům a filosofii.

Pro většinu bude nemyslitelné myslet počátek jako to, co je sice beztvaré, ale co si nelze myslet jako odvislé od představy obecného tvaru, protože to je chybný počátek, jinak řečeno, to je jen logický začátek, žádný *der Anfang*, ale *der Begin*. Myslet bytí to není vnoření do prázdnoty, která vzniká odstraněním všech plností. To se musí myslitel vrátit do toho, co je před jakýmkoli naplňováním. A to je právě těžké a nesnadno vysvětlitelné. Ale jen z tohoto počátku lze dobře myslet „slovo“, a pochopit tak problém komunikace, jenž není ničím jiným než problémem přijímání jinakosti těch druhých.

Jak může člověk toto pochopit, když není schopen myslet jinakost jinak než jako odvislost od nějakých pravidel, o nichž si myslí, že jsou základem bytí. Pustit se do neznáma je těžké a vyžaduje to odvalu, proto Platón chtěl na všech, tj. i na ženách, výchovu strážců. Zde nejde o nějakou sílu a obratnost, vytrvalost a kdovíco, ale jde zde o **pohotovost k setkání s neznámým bohem**, přesně tak o tom mluvil Heidegger.

Život je výkon *par excellence* tak, jak to zdůrazňoval Jan Patočka. Myslet počátek je podstatou myšlení. Není to virtuozita v dedukci, tj. jen myšlenková ekvilibristika, to je gymnastika podobající se umění, ale myšlení myšleného zde nedospělo do svého počátku. To zde chybí, bohužel toto chybění – tato absence se nejeví, a proto se o ni nikdo nestará.

Neschopnost myslet počátek, neschopnost k tomu aproximovat vede k tíhnutí k tomu, čemu již Nietzsche říkal „*typické*“. Pud k typickému je pudem k tomu, co Heidegger nazval slovem *das Man*, a to není nic jiného než apetence být tím, co se právě nosí, jakožto to, co je „*in*“. Není to jen móda „spadlá s nebe“, ale je to i způsob argumentace našich politických špiček, jenž se vždy točí jako kolotoč kolem jednoho tématu, přičemž se používají typická slova, která naprosto jednoznačně zastírají to, co je potřebné označit a okamžitě řešit jakožto politický problém, jenž se dotýká nás všech. Patří sem i vědecké otázky, způsob metod, které jsou povýšce vědecké apod. Pokud nemáme počátek, zbude nám jen a jen opisovat od druhých a vytvářet zdání originality, na což se použije nesmírné množství lidské energie, již by bylo zapotřebí úplně jinde!

Nietzsche nevěřil na počátek, toho „uštkla myšlenka jako zmije“ dne 8. 8. 1881 a dostala pak jméno „*der ewige Widerkunft des Gleichen*“. (Heidegger 1961: 263) Není počátku, je jen začátek, a proto zbývá jen jediné – prosazovat své začátky. Vždy znovu a znovu, nic jiného! Z toho vzniká totální únava, ale kdo by něco podobného nepocítil při čtení odborných textů a novinových zpráv. Tíhnutí k typu, pud k tomu, co se nazývá „*typus*“ – to zbývá v epoše bez originálních počátků, bez zrození, v epoše, kde se vše donekonečna opakuje. Jak by člověk nepotřeboval raus, vždyť ten osvobozuje jako jediný prostředek, pokud se život stane jen a jen „začátkováním“.

Není to ráj, co nás může zachránit, je to návrat k počátku, a ten je dílem rozhodnutí, protože zde nepomůže žádný předem platný systém, jenž nás opravňuje k tomu či jinému rozhodnutí. Lévinasova filosofie není nic jiného než myšlení tohoto počátku, jenž u něj dostal jméno „jinakost“ (absolutní jinakost). Tvář jako místo svědčící pro toto tvrzení je jen poukazem k aktu rozhodnutí, jež nepotřebuje být dedukováno či indukováno z nějakých empirických šetření. To je vlastně podstata filosofie Martina Heideggera, stejně tak, jako Platónova či Patočkova. V jednoduchém je vše skryto, ale dostat se k němu přes spoustu amplifikací nejrůznějšího charakteru je zhora nemožné.

Je-li pravda, že nemáme oči, abychom viděli, ale proto, že mimo nás je něco k vidění, pak k nám okolní svět patří jinak, než si myslíme a jsme náchylní myslet. Pak je naše Dasein již předem vyvoláno a vyvoláváno. Naše „sopatření“ ke světu neboli fenomén „in-der-Welt-sein“ je základem pro možnost porozumění lidským aktivitám i pasivitám. Nikoli ontické pochopení člověka je to základní. Nemůžeme člověka vykládat jen z toho, čemu říkáme „Vorhandenheit“ (z objektů, které se nacházejí před našima rukama). Tento výklad je chybný. Je založen v subjekt-objektovém pojmání světa, je karteziánský. Je nám třeba pochopit ontologický rozvrh naší existence, a to je něco úplně jiného než ontický rozvrh světa. Proto nemůže být člověk animal rationale, je bytostí vyvolávanou ze světa, z bytí samého. Proto antropologický rozvrh je jen ontickým rozvrhem. Je tedy nutné vysvětlovat člověka ze světa, nikoli z jeho těla, z jeho tělesné chemie či kauzality nějakého vyššího stupně. Realismus vykládá člověka vždy jen onticky, skrz souvislosti účinků mezi věcmi, tj. kauzálně.

Ale základní pozice je trochu jiná. Na našem těle se objevují jen ty orgány, které svůj smysl čerpají z něčeho, co je mimo tělo, co je mimo něj. Jsme tedy určeni něčím z vnějšku, co to je? Nejsme tedy bytostí oddělené, ale jsme bytostmi v celku, jenž nás přesahuje. Dokonce se rodíme i s tělesnými částmi, které budeme potřebovat až za mnoho let. Jsme tedy předznačení, předurčení možnostmi, které budou ještě čekat na své uskutečnění. Možnost je přednostní a určující. Tomuto předurčení porozumět znamená vykládat člověka z Dasein, z pobytu. A základem toho je časové bytí – existence. Je třeba si uvědomit i to, že celá genová výbava všech našich jednotlivých buněk je předem určena k naplňování jistých možností, do nichž se rodíme, do nichž vrůstáme a v nichž se nacházíme jako lidé.

Nejzáhadnější na tom všem je to, že se vše ukazuje, fenomenalizuje jakožto výplň jedinečného času. Čas nám propůjčuje své bytí, není to hmota. I tato hmota je existující jen díky časovosti. Tato tvůrčí možnost je obsažena v čase. Proto nemůže být čas jen něčím, co se počítá v řadě, v posloupnosti, a co neustále má jediný smysl, totiž zvyšovat rychlost. Záhada času se promítá do možností, do nichž se „vžíváme“ tak, že naplňujeme časové průrvy naším lidským smyslem. Člověk osmyslňuje svět, kosmos, veškerenstvo – to je jeho úloha!

„Kdyby člověk neměl bytí ve svém pohledu, nemohl by myslet nic, pomlčíme-li o možnosti zakoušet jsoucno.“ (Heidegger 1982: 217) Proto můžeme tvrdit: člověk se narodil i do té nejzákladnější možnosti, tj. do možnosti žít uprostřed bytí, jež je beztvaré, podobá se „nic“, a přesto jest. Toto „nic“ je právě nejdůležitější, protože na tomto pozadí je možno do časové průrvy zapracovat náš smysl, tj. lidsky se uskutečnit. Jen na pozadí beztvarosti, tedy „nic“, je možno zakoušet tvary jakožto tvary, tj. jednotlivé věci kolem nás. Toto je pro nás samozřejmostí, ale nikoli pro filosofa, jenž se táže: „Jak se věci ukazují?“

Věci vstupují do svého jedinečného tvaru jen a jen proto, že dostanou svůj „čas“. Smysl věcí vyplňuje průrvu času. A je to tato průrva, co se zakládá pomocí „nic“ a na pozadí „nic“, tj. bytí. Proto je „nic“ tak **ontologicky** důležité. Zde nejde o ontické „nic“. Toto „nic“ je jen vyprázdněním z původní plnosti, takovou úlohu hraje nula v matematice. Zde jde o něco původnějšího, o negativní platónský koncept. Patočka je vynikajícím znalcem tohoto „nic“. Ano, je téměř nemožné toto „nic“ vysvětlit člověku, pro něhož podstata bytí je tvořena jen jednotlivými jsoucnými a vztahy mezi nimi. Představové myšlení, ovládané subjekt-objektovou figurou myšlení v kauzální provázanosti, je silou ovládající naši celkovou myslitelnost, metodologii. Zde je nevyhnutelné narazit do zdi neporozumění. To se stalo Heideggerovi, Patočkově, ale už i Platónovi.

Ale poukaz k tomu, že člověk je bytostně vyvoláván bytím k možnosti a nutnosti „mluvit“, je vyvoláván viditelnými věcmi k tomu, aby tyto věci uviděl, je vyvoláván zvuky, aby je uslyšel a je současně vyvoláván k tomu, aby tomu všemu porozuměl jako jednoduchosti, jako logu. Ovšem tato jednoduchost je jiného charakteru než prožitek např. viděné jednoduchosti spočítaných stromů v sadu apod. Jestli je na člověku něco úchvatného, pak je to tato jeho možnost tvořit jednoduchost z mnohostí, které jsou složité, tj. *logos*.

To, co jedince ponořuje do Dasein, a to naprosto přirozeně, je jeho obstarávání, tj. starost o to, jak průrvu času naplnit smyslem. Právě toto naplňování smyslem oné průrvy časové je tím, proč vznikají války, ale také tím, proč jsou si lidé navzájem blízcí a přátelští. Zde je právě vidět, jak schéma subjekt-objektové provázanosti zavádí a predestinuje.

U Hegela je čas negací prostorové puntuality. Mnoho bodů v prostoru je negováno a pro Hegela vzniká čas jakožto kontinuita těchto bodů, punktů. V heideggerovském Dasein je čas založen jinak, je předznačen možností, která si hledá své vyplnění pro přítomnost, proto je linie časových bodů pro Dasein jen schématem a formou strnulého myšlení „*more geometrico*“. Protože čas není dán předem, tj. v čase může fungovat jen současně s naplňováním možnosti, která tvoří součást protencionální předznačenosti našeho životního pohybu. A tato předznačenost je vlastně podstatou Dasein. Člověk si nese svou budoucnost „vyvariovanou v protencích“, jakožto podstatné možnosti svého vlastního vystávání do světa, tj. své vlastní existence.

Tedy minulost není za námi, ale je v budoucnosti a je vyvolávána přítomností, v níž jsme „při tom“ tak, že propojujeme vždy oba krajní mody časových průběhů, tj. minulost i budoucnost. Toto je základ daseinanalytického promýšlení lidské životní situace, a proto se tento přístup liší od nazíravého, jenž vidí člověka jen a jen jako „Vorhandenheit“, nebo dokonce jako „Zuhandenheit“. Toto je ten úžasný objev fenomenologie, jenž bortí předmětné představy o čase, jenž bortí samozřejmosti nazíravého vztahu ke světu jako celku, založeného v protikladu subjektu a objektu.

Heidegger by asi dodal: „Kdyby nebylo světliny jakožto otevřenosti bytí, pak by nemohlo lidské oko existovat, tak jak jest, totiž jak jsoucna zahlédá a jak je potkává.“ (Heidegger 1982: 217) Je třeba nově myslet „čas“. Není řadou punktů „ted'ností“ (Jetztigkeit), jak nás o tom zpravuje fyzika, ovšem mechanická fyzika. Fyzika dvacátého století už v žádném případě. Ale v úvahách filosofů panuje starý řád času, tj. pochod od minulosti přes přítomnost do budoucnosti. Ovšem platí toto: „Čas je bytí, které, protože jest, není, a protože není, jest – je to nazíravé dění.“ (Heidegger 1929: 431) V přítomnosti je vždy spoluobsaženo

---

minulé nyní a současně budoucí je zde částečně předznačeno. Minulost je minulá přítomnost, ale i potenciálně očekávaná budoucnost, a budoucnost je **také** projikovaná minulost v podobě invariantů, jež získaly platnost protencí, tj. předvzpomínek (Voreinnerungen).

Čas je tím, co nám umožňuje jsočina, jejich vystávání v „ted“ je dáno místem v čase, které si představujeme jako místo v prostoru. Proto Hegel chápe čas jako punkt v prostoru, jehož negací vzniká kontinuální proud těchto bodů, jemuž říkáme čas. Ale tato představa je zcela mechanická, odpovídající myšlení *more geometrico*, které si vše představuje ve tvarech, jež jsou, pokud možno, „*clare et distincte*“.

Čas je základem Dasein (pobytu). Jen člověk má Dasein, zvíře nikoli. Zvíře tedy artikuluje svět jinak než my lidé, např. nevidí před sebou předměty, neví o jejich ukončenosti, nemá čas dán tak, jak my lidé. Proto nemá Dasein, i když pobývá v čase, to je ovšem naše lidská optika, která často antropomorfizuje vše, co zahlédá a co objasňuje. Zde my, lidé, děláme chybu, aniž bychom o ní věděli. Zvíře nemá před sebou předmětný svět v kauzálních souvislostech, kdyby tomu tak bylo, poznali bychom to z jeho pobývání, z jeho chování, z jeho reakcí a akcí. Jinak vnímá čas, neví o konci životního času. Je tedy v tomto ohledu daleko svobodnější než člověk. Jeho determinovanost skrz pudy a nepodmíněné instinkty zvířeti nevádí, vůbec to takto nevnímá, neví o tom. Je nutné a prospěšné promýšlet život zvířat jinak, než to dělají biologové a zoologové!

I my lidé mnohé nevíme o svém pobytu. Zde je třeba si uvědomit, že právě samozřejmost existence člověka mezi předměty v kauzálních souvislostech je pravděpodobně tou nejzákladnější clonou sebepoznávání vůbec. Ale zatím nemáme nic jiného, ale to neznamena, že se nebudeme učit připravenosti na vhléd úplně jiného řádu. O tom vlastně mluvil Heidegger, když poukazoval na nutnost být v pohotovosti pro příchod nového boha, o tom mluvil Patočka, když vyžadoval celek v každé konkrétní situaci. Celek v každé konkrétní situaci totiž znamená, že jsme otevřeni otázkám, které nás přepadají jako „lupič v noci“, tj. jsou neočekávané, nejsou plánované, tj. vymykají se naší samozřejmosti o užitečnosti myšlení.

Také proto musí být každý myslitel tak trochu hravým básníkem. Jít do neznámého je výrazem odvahy, o které mluvil Platón, když dával přednost výchově strážců v jistém věku člověka, a to u muže i u ženy. Zde nejde o odvalu k tělesným úkonům, zde jde o odvalu k otevřenosti vůči neznámému. A toto se nedá zajistit přesným metodologickým postupem, k tomu musí být člověk vychováván patočkovsky, tj. ve svobodném tázání, protože jen otázky mohou vyvolávat sdílení přesažného celku. Vždyť tento celek nikdy není předmětem, jenž je „*clare et distincte*“, nemá totiž margo, není představovou záležitostí. A to je ten problém, který se tak nesnadno předává dál, tj. vysvětluje.

Protože pravda u starých Řeků není otevřenost, ale neskrytost, je duše nazvána OMMA TÉS PSYCHÉS, tj. okem duše. Duše je zvláštním okem, umí zahlédnout neskrytost, tj. umí se dostat pod nánosy pokrývajících zdání a zdánlivostí a dostane se až k neskrytosti, dávající se sama ze sebe. Odkrytost je něco jiného než neskrytost. Odkrytost je dílo vůle poznávajícího, někdy je příliš dílem voluntaristickým a vnucuje viděnému své vlastní noeze, a tím i noema. To znamená odkrývání skrytosti je někdy metodicky kalné, neodpovídá přirozenosti věci samé, nevychází se z toho, čemu Husserl a ostatní říkali „zu den Sachen

---

selbst“! Jde vlastně o manipulaci, někdy dokonce i nevědomou, pokud se má na mysli věrnost k nějaké metodě, která sama o sobě je signum správnosti a korektnosti.

Rozhovor duše se sebou samou je „blickende Vernehmen“ (zahlédající usebírání, přebírání, přejímání). Co se zde přejímá, s čím se člověk stává jedním, tedy usebírajícím? S neskrytostí věci, která se dává sama ze sebe, protože kruhy totožnosti a rozdílnosti to rozhlásí po celé duši. A tak se vše neustále stává jednodušším a jednodušším, až nakonec nám zbude pevný krystal. Tento krystal je průhledný, jednoduchý a průzračný. Není zde žádná redundance, žádná složitost a obtížnost. Pravda je vždy prostá, jednoduchá a obyčejná, prostě je normální. Sama sebe daruje, ale jen tomu, kdo umí zahlédnout neskrytost, nikoli odkrytost. Neskrytost potřebuje zvláštní světlo, není to světlo, které my vyrobíme. Je to světlo, které patří k věci, vychází z věci samé. Proto mluví Heidegger na mnohých místech o tzv. „Lichtung“.

Proto všude tam, kde člověk narazí na složitost, může se právem domnívat, že se ocitá v hájemství, kde se chce mlžít a šálit. Ve filosofii se nacházejí obtížná pochopení, ovšem podstata této obtížnosti tkví v tom, že jde o takový charakter jednoduchosti, že to nikoho nenapadne. Jen si vzpomeňme na filosofii Wittgensteinovu a nejen na ni!

Zajímavou větu si můžeme přečíst v Husserlově díle *Ding und Raum*. Zní takto: „Neurčitost není nikdy absolutní, plná neurčitost je nonsens, totiž každá neurčitost je způsob ohraničené neurčitosti.“ (Husserl 1973: 59) Tato nenápadná věta je jen odkazem na podobné myšlenky u mnohých jiných filosofů, to, co nás nejvíce zajímá, je „hranice“. Ale hranice je hranicí jen když rozhraničuje to bezmezné. A toto bezmezné může být stupňovitě bezmezné, něco je tedy víc „bezmezné“ něco méně. A tak je tomu i s fenoménem. Fenomén má hranice, ale má také bezmeznost, proto můžeme pochopit bezmeznost jako určitý případ ohraničení naopak.

Je nám zapotřebí obojího, bezmezná i meze, apeironu i peras. Potřebujeme margo, ale jako moment bezmezná. Právě v této myšlence je poukázáno na jednostrannost pojmání toho, co je „*clare et distincte*“. Geometrický model světa je vytržeností z bezmezného, křečovitě zastávání geometrických hranic myšlení „*more geometrico*“ je strnulostí, která je založena na jistotě (certitudo), na požadavku této jistoty. A celá tato jistota vychází ze strachu před přijetím jistoty nejistého. To je nejdůležitější vlastnost celého novověku, že baží po lidské jistotě. Každý se chce usadit ve svém „pelíšku“ z jistoty. Ale každá jistota je jen hraničním případem nejistoty. Bez nejistoty to nejde! Nikdo, ani ten nejbohatší a nejmocnější, se z této nejistoty nevyváže, bude si jen vyrábět zdání, možná velmi účinná zdání, ale nic víc. To, co nám zde nechal Sókratés je právě tato jednoduchost. „Vím, že nic nevím,“ by mělo znít, „vím, že vím o nic.“ Toto vědění o „nic“, není nic jiného než přijetí nejistoty jako základu, z něhož není možno se vyloučit, proto byl marxismus tak trochu jen lidským snem.

Lidé potřebují víc než cokoliv jiného ujištění, že nemusejí mít strach, ale to nejde. Právě naopak, je třeba se učit žít se strachem, s kafkovským, ekologickým i jiným. Proto je „domov“ čím dál tím důležitější platností v našich jedinečných časných pobytech zde na Zemi. Oikos – domov je naše Gaia, je jím naše vlast, je jím Evropa, je jím naše planeta, je jím i to, v čem je tato planeta součástí. To, co se mění, je charakter *logu* ve smyslu usebranosti. Současný člověk je usebrán již s celkem planety, s přílehlým kosmem. Není to jen domov ve vesnici, kde se narodil.

Proto je i odpovědnost současného člověka asymetrická, lévinasovská, prostě úplně jiná, než tomu bylo u morálního jedince ve společnosti minulého století. Kierkegaardova představa o nejvyšším stupni lidství v podobě „křesťana“ tomu odpovídá. Vždy znovu a znovu je třeba počínat, „rodit“ svou odpovědnost. Nejde o prosté začátky jakožto opakování toho naučeného a mechanického. Proto to také není právo a jen právo, co zachrání nás všechny. Je nám třeba něčeho hlubšího, než je pouhé právní vědomí, které je velmi často neprůhledné, konsektivní, technické a řemeslné.

SEZNAM LITERATURY

Heidegger, M. *Nietzsche I*. Stuttgart: Verlag Günter Neske Pfullingen 1961.

Heidegger, M. *Parmenides*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1982.

Heidegger, M. *Sein und Zeit*. Halle: Max Niemayer Verlag 1929.

Husserl, E. *Ding und Raum*. Haag: Martinus Nijhoff 1973.

Platón, *Der Staat*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag 1939.

(Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc., filosofka, zabývá se především fenomenologickou problematikou. Působí na KOVF UK PedF a je vedoucí Katedry filosofie na UK HTF.)